

активність курсантів оцінюють за сумлінністю виконання доручених робіт і ступеня їх ініціативності.

6. Пам'ятати, що творча активність курсантів формується їх свідомим ставленням до праці, засвоєнням конкретних знань і умінь і постійним стимулюванням.

7. У ході практики показувати прийоми виконання службових операцій, пояснювати курсантам, що, можливо, є й більш досконалі прийоми, спонукати у них інтерес до пошуку більш раціональних прийомів роботи.

8. Важливо розвивати індивідуальну активність курсантів шляхом особистого пошуку рішень поставлених завдань для того, щоб вони отримували можливість відчувати радість творчості.

9. Якщо курсант не проявив себе творчо, слід надолужити згаяне: йому необхідно запропонувати виконати конструктивно просте завдання, яке дасть можливість реалізувати себе й застосувати свої творчі здібності. Якщо курсант знову не впорався із творчим завданням, слід допомогти йому питаннями, що підштовхнуть його, і прийти до вирішення творчого завдання.

10. Активізація творчої діяльності курсантів може бути досягнута шляхом створення своєрідних проблемних ситуацій, пов'язаних з індивідуальним завданням.

Розвитку в студентів творчої активності сприяють такі прийоми: включення в інструктаж завдань, спрямованих на творчий пошук шляхів виконання майбутньої службової

підготовки; постановка в процесі пари додаткових питань наглядного та творчого характеру; облік при підведенні підсумків елементів творчості в роботі кожного курсанта.

Для формування в курсантів творчого підходу до роботи необхідно розробляти завдання, які повинні створювати умови для застосування раніше набутих знань і досвіду, бути проблемними, тобто мати службову проблемну ситуацію, яку потрібно вирішити як відповідну задачу.

Уміння працювати самостійно і творчо складають внутрішній потенціал майбутнього професіонала.

Література

1. Гершунський Б.С. Філософія освіти для ХХІ століття. (В пошуках практико-орієнтованих освітніх концепцій). - М.: Вид. "Досконалість", 1998. - 608 с.

2. Загвязинський В.І. Педагогічне передбачення. - М.: Знание, 1984. - 80 с.

3. Кон І.С. Дитина і суспільство. - М.: Наука, 1988. - 358 с.

4. Новікова Л.І., Соколовський М.В. "Виховний простір" як відкрита система (Педагогіка і синергетика): Громадські науки і сучасність. - 1998. - № 1. - С. 132-134.

Пригодська Ю.В.

викладач кафедри ТСВП

ОДУВС

Надійшла до редакції: 12.12.2014

УДК 351.82

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Смоков С. М.

У статті розглядаються погляди відомих вчених на питання психологічного впливу, який застосовується слідчими на стадії досудового розслідування до осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також при обранні заходів забезпечення кримінального провадження.

Ключові слова: психологічний вплив, слідчий, прокурор, слідчий суддя.

В статье рассматриваются взгляды известных ученых, связанные с вопросом психологического воздействия, которое применяется следователями на стадии досудебного расследования к лицам, которые принимают участие в уголовном производстве, а также при избрании мер обеспечения уголовного производства.

Ключевые слова: психологическое воздействие, следователь, прокурор, следственный судья.

The article focuses on the examination of the known scientists' views on the question of psychological impact which is applied by investigators in pretrial investigation to persons participating in criminal proceedings, as well as choosing measures of ensuring of criminal proceedings.

Keywords: psychological impact, investigator, prosecutor, investigative judge.

Питання психологічного впливу є проблемними й мають важливе значення для правоохоронної діяльності загалом, оскільки така діяльність найчастіше пов'язана саме із впливом на психіку людей. Цілком логічно, що для слідчої діяльності, діяльності прокурора та суду,

пов'язано з кримінальним судочинством, ці питання також є дуже значимими.

Проблема впливу з боку правоохоронних органів на учасників кримінального судочинства завжди була гострою й актуальною. Були часи, коли навіть вживання терміна "вплив" стосовно, наприклад, допитуваного вважалося неправомірним, межуючи майже з порушенням законності. Уперше в криміналістичній літературі такі погляди були піддані обґрунтованій критиці А.Р. Ратиновим, який справедливо вказував на те, що вплив слідчого на психіку осіб, які беруть участь у справі, є одним з основних елементів слідчої тактики.

Вплив може бути визначений як "дія, спрямована на кого-небудь із метою домогтися чого-небудь, усилити що-небудь" [1, 797]. Із позиції філософії, вплив (взаємодія) - це найбільш універсальна форма зміни (перетворення) навколишньої дійсності, вид діяльності [2, 445]. У психологічній літературі поняття впливу характеризується як цілеспрямоване перенесення інформації від одного учасника взаємодії до іншого [3, 494]. Говорячи про спілкування між особами, що присутні в більшості видів людської діяльності, Б.В. Зайгарник відзначає, що нерідко можна побачити таку картину, коли між людьми йде придушення одного із співрозмовників іншим у процесі спілкування. Причому в ряді випадків це робиться несвідомо, на що в його опонента правильне адекватне відтворення ситуації переривається коливаннями емоційної сфери, що настали раптово, що призводить його до неправильних суджень і неадекватних прийняття рішень у цьому стані. З цього можна зробити висновок, що така поведінка характерна в момент справляння на особистість будь-якого психологічного тиску. [4, 48].

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

У криміналістичній літературі спроби щодо визначення поняття психологічного впливу і його ролі в діяльності слідчого, прокурора, судді досліджували такі відомі вчені, як: Р.С. Белкін; В.О. Коновалова; Н.І. Порубов; М.В. Костицький та інші. Так, Р.С. Белкін визначав вплив однієї людини на іншу як процес передачі інформації з метою викликати необхідну реакцію з боку особи, на яку здійснюється вплив, і відзначав, що вплив може бути зроблено як дією, так і бездіяльністю, він може бути фізичним або психічним. І те, і інше в процесі розслідування припустиме лише в чітко обумовлених законом межах [5, 37].

В.О. Коновалова вказує, що сутність психологічного впливу визначається комплексом прийомів, спрямованих на діагностику психічного стану особистості свідка, обвинуваченого, підозрюваного і вибором найбільш ефективних прийомів виконання слідчої дії [6, 102].

М.В. Костицький методи психологічного впливу визначає як способи впливу на психіку правопорушника, потерпілого чи свідка з метою спонукати його на надання правдивих показань з приводу обставин злочину [7, 34].

Слід розрізнати поняття "психічного впливу" і "психологічного впливу", що мають свої семантичні відтінки й іноді використовуються як взаємозамінні.

Чітко кажучи, будь-який не фізичний вплив однієї особистості на іншу, ознаки процесу або кінцевий результат котрого можливо виявити, є психічним. Психологічний вплив - навмисне, цілеспрямоване втручання в процеси психічного відбитка дійсності іншої людини на відміну від психічного, що може відбуватися і без вираженого бажання суб'єкта, що впливає, і навіть за його відсутності. Воно довільне, вольове, як правило, методично підготовлене, часто інструментально оснащене, результати його очікуються й прогнозуються [8, 378-379].

Ю.В. Чуфаровський відзначає, що при здійсненні дізнання і слідства знаходять застосування найрізноманітніші методи й засоби впливу. Одна з цілей дізнання і слідства - вплив на осіб, які вчинили злочин, на осіб, які можуть учинити злочин, - досягається різноманітними методами, зокрема й методами психологічного впливу. Сутність їх полягає в спонуканні об'єкта приймати нав'язану йому ідею або організувати свою поведінку в потрібному для правоохоронних органів напрямку [9, 106].

Психологічний вплив може бути за характером простим і складним; за кількістю осіб - індивідуальним і спрямованим на декількох осіб, наприклад, при допиті двох чи більше осіб; за кількістю осіб, які впливають, - одноособовим і груповим, наприклад, при перехресному допиті; за часом - до початку, під час і після закінчення слідчої дії; за технічною оснащеністю - із застосуванням технічних засобів і без застосування; за особами - вплив на свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, підсудних, експертів. Він може бути первинним, потворним, додатковим, правомірним і неправомірним. Нарешті, вплив може бути ненасильницьким і насильницьким [10, 177-179].

В.Ю. Шепитько класифікує види психологічних впливів, що робляться слідчим, по таких основах:

- за цільовою спрямованістю (спрямований на діагностику психічного стану обвинуваченого, свідка або потерпілого; сприятливий активізації дій окремих учасників кримінального судочинства; зміна передбачуваної поведінки і позиції суб'єкта спілкування; маючи на меті сприяти одержанню інформації; володіючи виховною спрямованістю);

- за способом здійснення (вербальний або невербальний);

- за інтенсивністю (насиченість емоціями, тривалість, стислість);

- за складністю (психічно слабкий або із сильною фіксацією);

- за інформаційно-пізнавальним призначенням (такий, що спонукає, стимулює, примушує, коригує).

Вплив із боку слідчого на учасників досудового розслідування можна спостерігати практично при будь-якій слідчій (розшуковій) дії (обшук, тимчасове вилучення майна, одночасний допит двох чи більше осіб, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання та ін.). Так, перед початком обшуку слідчий, як відомо, зобов'язаний запропонувати видати добровільно предмети і документи. Виконуючи цю вимогу закону, слідчий справляє певний психологічний вплив на обшукуваного і членів його сім'ї з тим, щоб спонукати їх до видачі шуканих об'єктів. У цих випадках слідчому необхідно враховувати і правильно використовувати як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники психологічного впливу. Об'єктивними чинниками можуть бути: наявність у слідчого достатньо переконливих даних про наявність шуканого в приміщенні, затримання особи на гарячому; затримання співучасників злочину; наявність достатньо ефективних науково-технічних засобів і пошукової криміналістичної техніки. До суб'єктивних чинників належать: психічні властивості особи, яка обшукується, її темперамент, погляди й переконання, а також взаємовідносини, що укладаються, із слідчим. Але найбільший вплив учасники можуть відчутти в ході проведення допиту. Причому, як відзначає В.П. Бахін, про психологічний вплив звичайно говорять щодо конфліктних ситуацій. Проте психологічний вплив є обов'язковим елементом спілкування й завжди є присутнім при проведенні слідчих (розшукових) дій, а не тільки в разі протидії (наприклад, прийоми впливу з метою надання допомоги у відтворенні забутого).

Ми поділяємо точку зору Ю.В. Чуфаровського, що існує ряд засад, без попереднього врахування яких мета впливу в процесі здійснення досудового розслідування не може бути досягнута. До таких засад можна віднести:

- здійснення впливу з урахуванням конкретних особливостей особистості;

- знання загальних закономірностей психіки людини та її розвиток;

- планування і прогнозування процесу впливу, його елементів, оберненої реакції особи, на яку впливають;

- обов'язкове стимулювання позитивно сприйнятого впливу;

- обмеження впливу процесуальними повноваженнями й недопущення порушення прав осіб, на яких впливають;

- виявлення й урахування всієї структури впливу на дану особистість;

- обов'язкове врахування зовнішніх умов впливу;

- урахування сукупності конкретних фактів, обставин, що є базою для виникнення визначеної спрямованості розумових процесів у особи, на яку здійснюється вплив;

- забезпечення психічної активності особи, на яку спрямований вплив;

- планування слідчим не тільки процесу та результатів, але й самого впливу [11, 159-160].

Приймаючи рішення про вибір конкретного прийому психологічного впливу, слідчому необхідно враховувати й сам механізм такого впливу на учасників кримінального

судочинства. При цьому важливе значення мають такі складові механізми психологічного впливу, як:

- особливості особистості - тобто достатній розвиток пізнавальної, емоційної та вольової сфер, спроможність діагностувати індивідуальні особливості й емоційний стан партнера по спілкуванню, знання й уміння вибирати необхідний метод впливу й грамотно його застосовувати;

- специфіка об'єкта впливу як конкретної соціальної одиниці (підозрюваного, обвинувачуваного, свідка, потерпілого);

- особливості каналу проходження стимулів від суб'єкта до об'єкта й реалізації обраного методу, тобто вміння розпізнавати й впливати на психологічні бар'єри, що виникають у процесі психологічного впливу;

- прогнозування можливих змін і наслідків застосування обраного методу і корекція подальших кроків [12, 163].

У цьому плані В. І. Левонець відзначає, що припустимий тактичний вплив на процесуального партнера може здійснюватися по декількох каналах: інтелектуальному (за рахунок завантаження контакт формуючою інформацією); емоційному (за рахунок посилення бажаних і ослаблення небажаних емоцій партнера); вольовому (за рахунок порушення і посилення вольових зусиль партнера для виконання бажаної дії-бездіяльності у визначеній сфері діяльності) [13, 75].

Так, дотримання першої із зазначених засад припускає обов'язковий індивідуальний підхід при здійсненні психологічного впливу з урахуванням індивідуальних особливостей особистості, своєрідності умов формування цих особливостей, маневрування інформацією, спрямованою на виявлення поінформованості конкретної особи про злочинну дію. Щодо осіб-об'єктів психологічного впливу, то процес вивчення їхніх особистих властивостей здійснюється не тільки ретроспективно й опосередковано через інші джерела інформації, але й шляхом їхнього безпосереднього вивчення слідчим під час допитів, провадження інших слідчих (розшукових) дій.

Межі допустимості тактичних прийомів, що мають за мету застосування впливу на учасників кримінального судочинства при проведенні слідчих (розшукових) дій, деякою мірою й загалом визначені кримінально-процесуальним законом, що забороняє домагатися показань підозрюваного й інших осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні шляхом насильства, погроз і інших незаконних заходів.

Ми спробували розглянути методи психологічного впливу слідчого на інших учасників кримінального процесу при проведенні слідчих (розшукових) дій, але не менший психологічний вплив здійснюється слідчим при обранні заходів забезпечення кримінального провадження, також і запобіжних заходів.

Ні для кого не є таємницею, що особи, які займаються виявленням та розслідуванням кримінальних правопорушень, здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і судовий контроль за дотриманням конституційних прав і свобод громадян, вступають між собою при здійсненні цієї діяльності в процесуальні правовідносини. Найбільше це стало проявлятися з прийняттям і вступом у дію нового Кримінального процесуального кодексу України. За новим КПК України майже всі заходи забезпечення кримінального провадження здійснюються за погодженням слідчого з прокурором і за ухвалою слідчого судді, також і всі запобіжні заходи. Згідно зі

ст. 132 КПК України клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

- 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання в права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

- 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні надати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

У цій нормі законодавець і заклав змагальність на стадії досудового розслідування між учасниками кримінального судочинства, такими як: слідчий, прокурор, слідчий суддя, оскільки слідчий для того, щоб отримати результат, на який він сподівається, повинен переконати спочатку прокурора, а потім разом із ним слідчого суддю в необхідності обрати той чи інший захід забезпечення кримінального провадження. Ми навмисно зараз обходимо увагою іншу сторону кримінального провадження (захисника, підозрюваного, обвинуваченого) і їх психологічний вплив на слідчого, прокурора, слідчого суддю при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження в широкому розумінні цього терміну.

Слідчий, здійснюючи розслідування по кримінальному провадженню і будучи впевнений, згідно зі своїм внутрішнім переконанням, що йому необхідно застосувати до підозрюваного заходи забезпечення кримінального провадження, або обрати який-небудь запобіжний захід, виносить про це клопотання і разом із матеріалами кримінального провадження звертається до процесуального керівника-прокурора. Прокурор, ознайомившись із цими матеріалами, або погоджується зі слідчим і підтримує клопотання, або ні, і в такому разі слідчий не може далі з цього питання звертатися до слідчого судді. У слідчого два виходи: або збирати нову інформацію й отримати згоду прокурора, або переконати його в тому, що він правий і прокурор повинен підтримати клопотання про обрання заходу забезпечення кримінального провадження, про який клопоче слідчий. Переконаючи прокурора у своїй правоті, слідчий таким чином здійснює на прокурора психологічний вплив і успіх цього впливу залежить від вміння слідчого переконати прокурора, від кваліфікації слідчого і прокурора, від професіональних знань обох учасників цієї дії, від характеру слідчого і прокурора, їх сміливості ризикувати, особливо при обранні такого запобіжного заходу, як тримання під вартою. Якщо слідчий упевнений у своїх діях, готовий відстоювати свою точку зору, проявляючи при цьому свій професіоналізм

і інтелектуальну активність, то успіх прогнозований. У протилежному випадку, коли слідчий почуває себе невпевнено, він спроможний піддаватись зовнішньому впливу прокурора або слідчого судді й тоді не зможе досягти бажаного результату. Як зазначає Л.Д. Удалова: "Труднощі практичного характеру при обранні запобіжного заходу полягають у тому, що доказування ризиків, за яких запобіжні заходи необхідно застосовувати, мають прогностичний характер, тобто спрямовані в майбутнє" [14, 168].

Якщо слідчому вдалося переконати прокурора, і прокурор погодився зі слідчим, то в такому разі він розділяє зі слідчим відповідальність за прийняте рішення й для набуття юридичної сили цьому рішення він повинен далі звернутись із ним до слідчого судді. На цьому завершальному етапі слідчий суддя в присутності прокурора, який повинен бути присутній обов'язково, підозрюваного його захисника та інших учасників, слідчий суддя приймає остаточне рішення про задоволення клопотання слідчого і прокурора про обрання заходу забезпечення кримінального провадження або запобіжного заходу, або про свою незгоду з ним і залишає клопотання без задоволення, якщо прокурор не доведе, що існує згідно зі ст. 194 КПК України:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор;

3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Тим самим законодавець у КПК України прямо вказує на те, що прокурор повинен переконати слідчого суддю у своїй правоті, а це неможливо зробити, не впливаючи психологічно на слідчого суддю, на його свідомість, бо якщо прокурор не зможе переконати слідчого суддю у своїй правоті, або не достатньо переконає, слідчий суддя прийме не те рішення, на яке сподіваються прокурор і слідчий. У такому разі слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе обставини, передбачені частиною першою статті 194 КПК, а саме наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; слідчий суддя, суд має право зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом, якщо прокурор доведе наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення, але не доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор або недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор, але не доведе недостатність застосування більш

м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені частиною п'ятою статті 194 КПК, необхідність покладення яких установлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання.

Цінність судової процедури вирішення питання про застосування цих заходів, зокрема, полягає в тому, що, будучи незалежним і неупередженим, суд постановляє ухвалу, ґрунтуючись на власному переконанні щодо наявності для цього достатніх підстав, яке є результатом дослідження ним обставин і доказів, що надані сторонами. Надання нормативного характеру обов'язку слідчого, прокурора довести слідчому судді наявність підстав, для забезпечення заходів кримінального провадження фактично усуває можливість звернення цих осіб до слідчого судді з необґрунтованим клопотанням, оскільки в такому разі нівелюється сама ініціатива і рішення суду є достатньо прогнозованим не на користь ініціатора клопотання [15, 260].

Підводячи підсумки, можемо зробити висновок, що психологічний вплив притаманний усій правоохоронній діяльності, зокрема діяльності, пов'язаної із розслідуванням кримінальних проваджень, і це стосується не тільки впливу сторін кримінального провадження одна на одну, а й психологічного впливу слідчого, прокурора, слідчого судді в спілкуванні між собою при прийнятті процесуальних рішень по кримінальних провадженнях.

Література

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка - М.: Русский язык. 1984. - 797 с.
2. Философский словарь / Под.ред. И.Т. Фролова - 4-е изд. - М.: Политиздат, 1981 - 445 с.
3. Психология. Словарь / Под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - 2-е изд. испр. доп. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.
4. Зайгарник Б.В. Патопсихология. - М.: Эксмо-Пресс, 2000. - 576 с.
5. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. - М.: Изд-во БЕК, 1997. - 342 с.
6. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя. - К.: РИО МВД УССР, 1973. - 122 с.
7. Костицький М.В., Марчак В.Я., Черновський О.К., Федіна А.В. Судова психологія. Навч. посіб. - 2013. - 496 с.
8. Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии. - Минск: Вышэйшая школа, 1978. - 176 с.
9. Прикладная юридическая психология: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. А.М. Столяренко. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. - 639 с.
10. Чуфаровский Ю.В. Психология в оперативно-розыскной деятельности правоохранительных органов. - М.: Право и Закон, 1996. - 128 с.
11. Берназ В.Д. Психологическое воздействие в следственной деятельности // Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства в сучасних умовах - Тези доповідей науково-практичної конференції 25 квітня 2002 р. - Ч. 1. - К., 2002. - С. 177-179.
12. Чуфаровский Ю.В. Психология оперативно-розыс-

кной діяльності. - 2-е изд., доп. - М.: МЗ-Прогресс, 2001. - 208 с.

13. Юридична психологія / За загальною редакцією проф. Я.Ю. Кондратьєва. - К.: НАВСУ, 2000. - 162 с.

14. Зорин Г.А., Левонец В.И. Психологическая защита в напряженных криминалистических ситуациях. - Гродно: Изд-во ГОУТ, 1995. - 87 с.

15. Кримінальний процес: підручник / За заг. ред. В.В. Коваленко, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 544 с.

16. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц, та інш.; за ред. В.Я. Тація, В.Ю. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. - Х.: Право, 2013. - 824 с.

*Смоков С.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 27.12.2014

УДК 808.5

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Шаповаленко Н. М.

Чи доцільно сьогодні вивчати культуру публічного виступу? Однозначно, так. Адже "зростає культурно-просвітницький потенціал та риторична активність народу, актуалізується проблема екології духу людини - творчої особистості, яка прагне до органічної соціалізації в складних умовах формування ринкових стосунків".

Україна вступає до європейської та світової співдружності як рівноправний партнер, а тому загострюється проблема виховання позитивних лідерів, високоосвічених фахівців. На жаль, їм інколи бракує спеціальних знань, практичних навичок, умінь, зокрема у сфері ділової комунікації, створення позитивного іміджу засобами усного, впливового слова тощо.

Жанр похвального красномовства є одним із засобів ефективної комунікації, створення позитивного іміджу ділової людини, тому актуалізується інтерес до теоретичного й практичного переосмислення класичної спадщини та національної риторичної скарбниці.

Зосереджується увага на тому, що оволодіння мистецтвом живого слова - це ще один крок до свободи. Свободи висловлювати власну точку зору, навіть знаючи задалегідь, що з нею не погодиться більшість. Свободи, яка ґрунтується на переконанні в тому, що тебе неодмінно вислухають і що будь-яке твоє альтернативне висловлювання не зустрінуть погрозами чи лайкою. Свободи, без якої в умовах сучасного інформаційного суспільства неможливий як індивідуальний успіх, так і прогрес держави.

Актуальність риторики (науки, що вивчає культуру публічного виступу), як лінгвістичної науки зумовлюється універсальністю й феноменальністю самої мови. Адже мова підносить людину над світом природи, виділяє людину як інтелектуальний феномен, що здатний пізнавати, освоювати і творити світ. Мова дає можливість людині зреалізувати себе, ідентифікуватися з власним "я", з колективом, суспільством, нацією, вона моделює вчинки, щоденну прагматику людини. Знецінення мови знецінює її носіїв - мовців, знецінює націю та її духовну культуру.

До речі, викладаючи основні положення структури підготовки до виступу і самого виступу можна побачити схожість із поділом класичної риторики на розділи: інвенція - етап задуму, намірів, ідей, формулювання гіпотези майбутнього виступу; диспозиція - поняття про структурування промови; елокуція - закони мовного вираження предмета спілкування; елоквенція - дослідження тропів і риторичних фігур; меморія - запам'ятовування змісту промови; акція - підготовка оратора зовнішньо і внутрішньо до виступу [3].

Підготовка до виступу починається з визначення й уточнення теми. Будь-яка тема є частиною великої про-

блеми і являє собою одну з її частин. Важливо усвідомити це й не прагнути в одному виступі досягнути неосяжне.

Чим слід керуватися, обираючи тему?

По-перше, ви повинні бути добре обізнаними в цій темі, мати певний досвід. По-друге, те, про що ви збираєтесь говорити, повинне викликати інтерес у слухачів. По-третє, тема виступу має бути актуальною, значимою.

Назва виступу повинна відповідати таким вимогам:

а) відображати його суть, тобто в лаконічній формі відображати основну ідею виступу;

б) мати рекламний характер: бути цікавою, привертати увагу, торкатися інтересів тих, для кого призначена, збуджувати увагу;

в) бути ясною, чіткою, по можливості короткою.

Щоби ваш виступ був результатним, ставте перед собою три запитання:

1. Кому я буду говорити?

2. Навіщо? З якою метою?

3. Що повинні засвоїти слухачі?

Якщо оратор не подумав про призначення виступу, він не матиме успіху в підготовці його і виголошенні.

Види і жанри публічних виступів

Залежно від змісту, призначення, форми чи способу виголошення, а також обставин публічний виступ поділяється на такі жанри, як доповідь, промова, бесіда, лекція, репортаж.

Доповідь ділова містить виклад певних питань із висновками і пропозиціями. Інформація, що міститься в доповіді, розрахована на підготовлену аудиторію, готову до сприйняття, обговорення та розв'язання проблем. Максимальний результат буде досягнуто, якщо учасники зібрання будуть завчасно ознайомлені з текстом доповіді. Тоді можна очікувати активного обговорення, аргументованої критики, посутніх доповнень і плідно вираженого рішення.

Доповідь звітна містить об'єктивно висвітлені факти та реалії за певний період життя й діяльності керівника, депутата, організації чи її підрозділу тощо. У процесі підготовки до звітної доповіді доповідач мусить чітко окреслити мету, характер і завдання, до кожного положення дібрати аргументовані факти, вивірені цифри, переконливі приклади, влучні й доречні цитати. Варто також укласти загальний план й усі положення та частини пов'язати в одну струнку систему викладу.

Після обговорення, доповнень і коректив доповідь схвалюють зібранням і приймають остаточне рішення, як програму майбутніх дій на подальший період.

Промова - це усний виступ із метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів, логічною стрункістю тексту, емоційною насиченістю